

Yayın Değerlendirme

Beylikler Devri Bey Türbeleri¹

Şebnem ERCEBECİ ÇINAR²

Arapça toprak ve makbere anlamındaki “türab”ın eşanlamlısı olan ve sanat tarihi terminolojisinde mezar üzerine kurulan binalara alem olan türbe, kitabelerde ve kaynaklarda kubbe, *künbed*, *meşbed*, *kabir*, *makbere*, *makam*, *gürhane*, *hâmuş-hane* ve *ravza* gibi değişik adlarla anılmaktadır. Bu terimlerden kubbenin, yapının en ayırt edici ögesi olan ve aynı zamanda göğü temsil ettiği düşünülen örtüsüyle, dış mekânın ise cennet bahçelerinden bir bahçe olarak tanımlanmasıyla ilgili olduğu düşünülmektedir.

Sanat ve mimarlık tarihi açısından önem taşıyan türbe mimarisi ile ilgili Türkiye'deki araştırmalara bir göz atacak olursak; Ahmed Tevhid'in “İlk Altı Padişahımızın Bursa'da Kain Türbeleri” adlı, bir grup türbeyi tanıtarak ele alan makalesi dikkati çekmektedir. Prof. Dr. M. Oluş Arık'ın “Beylikler Devri Sonuna Kadar Anadolu Türbeleri” adlı doktora çalışması, türbelerin tipolojilerinin belirlenmesinde ve bu tipolojinin benimsenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Prof. Dr. Haluk Karamağaralı'nın diğer yapılar arasında türbeleri de ele alan *Anadolu'da Moğol İstilasından Sonra Yapılan Dini Mimarlık Eserlerinin Plan ve Form Özellikleri* adlı doçentlik çalışması, türbe tipolojisi bakımından ayrı bir kaynak olmuştur. Türbeleri belli bir tip çerçevesinde inceleyen ise, *Anadolu'da Eyvan Tipi Türbeler* adlı çalışması ile Prof. Dr. Metin Sözen'dir. Prof. Dr. E. H. Ayverdi, başlangıcından Fatih devrinin sonuna kadar Osmanlı mimarlık tarihini araştıran dört ciltlik kitabında çok sayıda türbenin tanıtımını da yapmıştır. Prof. Dr. Oktay Aslanapa *Türk Sanatı II ve Osmanlı Devri Mimarisi* adlı kitaplarıyla Türk türbe mimarisinin tanınmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Prof. Dr. R. H. Ünal, az tanınan bazı Doğu Anadolu türbelerini, ayrıntılı bir şekilde tanıtmıştır. Prof. Dr. O. C. Tuncer'in *Anadolu Kümbetleri I, II, III* adlı doktora

¹ Hakkı ÖNKAL, *Beylikler Devri Bey Türbeleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını: 533, Araştırma ve İnceleme: 174, Ankara 2020.

² Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Yüksek Kurum Uzmanı, ORCID: 0000-0002-6151-4633

çalışması ile Behçet Ünsal'ın türbe stilleri üzerindeki araştırması, Prof. Dr. G.Öney'in İran ve Anadolu türbelerini karşılaştıran incelemesi, Prof. Dr. A. Kuran ile Prof. Dr. H. Tayla'nın Sinan'ın türbeleri üzerine yaptıkları çalışmalar, Prof. Dr. Y.Demiriz'in Eyüp türbelerini tanıtan kitabı alana katkı sağlayan araştırmalar olarak hatırlanmaktadır. Prof. Dr. D. Kuban'ın Selçuklu ve Osmanlı mezar yapıları üzerine değerlendirmeleri araştırmacılar için yön verici özelliktedir. Son yıllarda yayımlanan E. Daş'ın *Erken Dönem Osmanlı Türbeleri*, A. Doğanay'ın Osmanlı Tezyinatından ve İ.A. Yüksel'in *Padişah Türbelerinden* söz etmek yerinde olacaktır. Sözü edilen bu yayınlar arasında Prof. Dr. Hakkı Önkal tarafından yazılan ilk baskısı 1996 ikinci baskısı 2014 yılında yapılan yazarın doktora çalışması *Anadolu Selçuklu Türbeleri* ile 2014 yılında yayımlanan doçentlik çalışması *Osmanlı Hanedan Türbeleri* adlı kitapları Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığının saygın eserleri arasında anılmaktadır. Bu serinin arasındaki eksik dönemi tamamlayan tanıtımını yapacağımız Beylikler Devri Bey Türbelerini konu alan kitabın sözü edilen araştırmalara bir halka daha ekleyerek sanat tarihi ve mimarlık tarihinde yerini alacağı düşüncesindeyiz.

Anadolu Türk sanatı kronolojik üslup bölünmesinin ikinci safhasını, "Beylikler Devri Sanatı" diye anılan ve XIV. yüzyılın başından XV. yüzyılın sonlarına kadar devam eden bir süreçteki sanatsal etkinlikler oluşturmaktadır. XI. yüzyılın sonlarından itibaren Selçukluların öncülüğünde Anadolu'ya gelerek egemenliklerini kuran Türk toplulukları, yaklaşık iki yüz yıllık süreçte Selçuklu Sanatı diye nitelenen bir üslubun yaratıcıları oldular. Bu sanatın sonraki iki asırda sadık takipçileri Orta Anadolu'da kurulan beylikler olmuştur. Batı Anadolu ve Doğu Akdeniz bölgelerinde gelişen sanat, başka koşulların ve farklı etkilerin doğurduğu farklı bir üslubun temsilcisidir. Sonraki yüzyıllarda dünya mimarisinin ana unsurlarından birini teşkil edecek Osmanlı mimarisi, Batı Anadolu'da geliştirilen sade ve iddiasız bu mimarinin çizdiği yoldan yürüyerek büyük bir gelişmenin temsilcisi olmuştur. Bu nedenle Beylikler Devri diye tanımlanan XIV. ve XV. yüzyıllar Osmanlı sanat ortamının hazırlandığı yüzyıllar olarak kabul edilmektedir. Bu dönemin mimarisini ve sanatını ele alan ilk çalışma Prof. Dr. Gönül Öney'in *Beylikler Devri Sanatı*'dır. Dr. Muhammet Görür, dönem yapılarının taş süslemesini *Beylikler Dönemi Mimarisinde Taş Süsleme (1300-1435)* adlı doktora teziyle çalışmış, ayrıca *Türk İslam Sanatları Tarihi* adlı kitapta Beylikler Dönemi Mimarisini kitap bölümü olarak kısaca tanıtmıştır. Prof. Dr. İlknur Altuğ Kolay, *Batı Anadolu 14. Yüzyıl Beylikler Mimarisinin Yapım Teknikleri* adlı Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı yayını olan kitabında bir grup yapının inşa tekniklerini ele almıştır. Prof. Dr. Orhan Cezmi Tuncer'in üç ciltlik *Anadolu Kümbetleri* adlı eserinin 2. ve 3. cildi, Beylikler ve Osmanlı dönemi künbedlerine ayrılmıştır. Prof. Dr. Aynur Durukan'ın son

yıllarda yayımlanan ve alana katkıda bulunan döneme ait makalesi ile döneme ait baldaken türbeleri içeren Ali Kılıcı'nın *Erken Dönem (XIV-XV. Yüzyıl) Baldaken Tarzı Türbeler* adlı kitabı ile yukarıda sözü edilenlerin dışında Beylikler dönemi türbelerini topluca ele alan bir çalışma yapılmamıştır. Prof. Dr. Hakkı Önkal tarafından kaleme alınan Atatürk Kültür Merkezi yayınlarından olan Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dönemi Türbelerinden sonra Beylikler dönemi türbelerinin ele alındığı yayın ile Anadolu'daki türbeler serisi tamamlanmıştır. XIV. yüzyıl Anadolu coğrafyasındaki yönetsel parçalılık, siyasi ve askeri rekabetin yanı sıra sanatsal ve kültürel bir filizlenme ortamına da imkan vermiştir. Farklı beyliklerin yeni kurulan merkezlerindeki bir çok eser bunun kanıtıdır. Kurucu beyler ve hanedan üyelerine ait türbeler bu imar etkinliklerinin bir bölümünü oluşturmaktadır. XIV ve XV. yüzyıl Anadolu Beyliklerinin beyleri ile onların ailelerine mensup beyler ve emir-zadelere ait türbeler topluca ve etraflı bir şekilde ele alınıp değerlendirilmiştir. Kitapta, on altı ayrı beylikten yirmi üç değişik merkezdeki otuz iki türbe incelenmiştir. Metin, 37 plan ve 503 resimle desteklenmiştir. Kitapta, Beylikler Devri Kavramı, Anadolu Beyliklerinin Zamansal Ve Mekansal Sınırları, Beylikler Döneminin Kısa Tarihi, Türbelerde Medfun Bulunan Beyler, Türbe Kavramı ve İslamın Türbe-ye Bakışı, Beylikler Dönemi Öncesi Anadolu Türbe Mimarisinin Genel Gelişimi, Bölge Türbelerinin Genel Karakteristiği, Selçuklu Bağlamında Süslemenin Yönü, Kitabeler Hakkında bölümler ile Eşrefoğulları, Karamanoğulları, Eretnaoğulları, Turgutoğulları, Pervaneoğulları, Candaroğulları, Kutluzadeler, Mentешеoğulları, Sahibataoğulları, Aydınoğulları, Saruhanoğulları, Germiyanogulları, Alanya Beyleri, Tekeoğulları, Ramazanoğulları, Akkoyunlular gibi beyliklerin çok sayıda renkli resimle desteklenen yapıları, mimari özellikleri, bezeme zenginlikleri ve kitabeleri ile tanıtılmış ayrıca türbede medfun bulunanların tarihi kimliklerine ve kültürel etkinliklerine ilişkin bilgiler verilmiştir. Böylece Anadolu Türk mimarisinin gelişim çizgisindeki önemli bir safhayı teşkil eden Beylikler Dönemi türbeleri hakkında okuyucunun genel bir fikir edinmesi sağlanmıştır.

Anadolu Türk Mimarisinin önemli yapılarından olan türbeler hakkında sanat tarihi ve mimarlık tarihine büyük katkı sağlayan ve ilgili bölümlerde ders ve referans kitabı olarak okutulma niteliği taşıyan, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığının prestij kitapları arasında yer alan Hakkı Önkal'ın Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Hanedan Türbeleri ile ilgili yayınlarının tamamlayıcısı olarak kaleme alınan tanıtımını yaptığımız Beylikler Devri Bey Türbelerini konu alan bu eser için Sayın Prof. Dr. Hakkı Önkal Hocamıza teşekkür ediyor, sanat ve bilim insanların hizmetine sunuyoruz.

